

Apró részekből a nagy egész

Bak Rita *Bomló perspektíva* című verseskötetéről

Bak Rita első verseskötete egy viszonylag kései pályakezdés betetőzésének mondható, mellyel a szerző azonban elég határozottan kijelöli saját helyét mind a magyar irodalomtörténeti hagyományban, mind pedig a kortárs magyar költészetben. Költészete érett, letisztult, minimalista líra, mely legalább annyira alanyi, mint amennyire egyetemes, és legalább annyira látomásos, mint amennyire konkrét költészet.

Ha a szerző verseinek lírai beszédmódját szeretnénk minősíteni, úgy erre a költészetre a legtalálhatóbb elnevezés talán az *alanyi hermetizmus*. *Alanyi*, mert a lírai beszélő, egy jól körülhatárolható, következetes és önazonos *én* szinte minden versben érezhetően, tapinthatóan jelen van, ugyanakkor *hermetikus*, mert a rövidnél is rövidebb, a tömörnél is tömörebb sorokba, szókapcsolatokba, olykor asszociatíván talányos képekbe sűríti versüzeneteit. Amennyiben a magyar irodalomtörténeti hagyományban elődöket keresünk, úgy Bak Rita talán leginkább az Újhold újtárgyias költői, Pilinszky János, Rába György, Nemes Nagy Ágnes, vagy éppenséggel Lator László nyomában jár. Ha pedig ennél is távolabb, az európai költészettörténetből szeretnénk elődöket találni, úgy talán kimutatható e költészeten Giuseppe Ungaretti, Ted Hughes, vagy még inkább Gottfried Benn, Stefan George vagy Paul Celan hatása. Magam egyébiránt úgy látom, Pilinszky és Celan költészetének hatása a legszembetűnőbb Bak Rita verseiben – Celan költészetére egyébként a lépten-nyomon megjelenő, szokatlan metaforikus szóösszetételek emlékeztetnek a leginkább. A kortárs magyar líra szerzői közül talán Marno János, Takács Zsuzsa, vagy éppenséggel Tóth Krisztina hatását véletem tetten érni, az e poézist ért hatások ellenére azonban nincs sok nyoma a pályakezdőkre jellemző hangkeresésnek és epigonizmusnak, hiszen kiérlelt, egyéni hangon megszólaló szövegekről van szó. Erről tanúskodik a kötet első, *Vastér* című ciklusa, mely a lírai én, s talán általában az ember egyetemes szorongásáról, létbe való visszavonhatatlan beszorítottságáról tudósít, s ennek legtalálhatóbb példája lehet a ciklus címadó verse:

VASTÉR

Sorban a dárdakemény arcok haptákban örülnek.

Kőmosoly izzik a méla szemekben.

Véges a fényteli nyári idő.

Vasterek érnek a mélyig.

Rézkakas éjszaka sávján.

Tüllben a lány tétova szélben

lépdél a semmi felé.

A kötet második versciklusa a *Korai éj* címet viseli, és ebben talán erősebben és konkrétábban van jelen az első ciklusban kissé körülhatárolhatatlan(abb)nak tűnő, a mindenkori környezettel szinte egyesülő beszélő, aki itt már nem csupán tudósít az őt körülvevő világról, de önmagával és / vagy a mindenkori olvasóval is párbeszédet folytat. Meghatározóvá válik a valakire irányuló megszólítás alakzata és a többes szám első személyű igealakok, miként arról a ciklus vége felé található *Vadludak* című rövid vers is tanúskodik:

VADLUDAK

Maratont szállunk, repülsz a fénybe.

Megtörtén figyel a határ. Uhuk

pihenik kopár nászuk.

Repülnék én is dérteli fénybe.

Meredek utakon réce figyelne.

Fiatal madaram, sivíts.

Elmerül hangod.

Alukék, majd églila táj.

Maratunkt szállunk, repülünk éjbe.

A *Korai éj* című ciklusban egyébként a megszólítás gyakran megjelenő alakzatból, habár a versek erre csak igen áttételesen, töredékesen utalnak, nem csupán valami körvonalazhatatlan, általános mindenkori másik szubjektum felé irányuló szólás olvasható ki, hanem egészen konkrétan két ember, férfi és nő szerelmi kapcsolatának körvonalai is kibontakoznak a mindenkori olvasó előtt.

A harmadik, *Kelj fel és járj!* című versciklusban alapvető regiszterváltás következik be, ugyanis a lírai beszélő egyre inkább egy konkrét, körvonalazható személlyé válik csakúgy, mint az őt körülvevő, addig jórészt bizonytalan, városi és természeti képekből, képtöredékek váltakozásából összeálló környezet. Teljesen más szubjektumok, emberi sorsok jelennek meg, akiről / amelyekről a költői beszélő a narrátor hangján, mindenkor empatikus, együttérző krónikásként ad számot töredékes verstörténeteiben, miként történik az a *Józsi*, a *Baba*, vagy éppenséggel *A százéves albínó halála – Galamb Katalin emlékére* című versekben, továbbá az egyre felerősödő alanyiség is megnyilvánul bizonyos versekben, melyek mintha konkrét életrajzi elemekkel, a beszélő szubjektum emlékeivel lennének átítatva. Ilyen alanyi, emlékfelidéző versek többek között a *Tetvek*, a *Szegedi elégia* vagy a *Tekerés a Tisza-tónál* című, a korábbi szövegeknél kevésbé hermetikus és minimalista, elbeszélésvázakat magukban hordozó költemények. Az alapélmény persze itt is mondhatni az ember mindenkori szenvedésre és szorongásra ítéltettsége, ám miként arra a ciklus címe és címadó verse is figyelmeztet a jól ismert bibliai történet nyomán, Jézus Lázárhoz intézett szavainak parafrázisával:

*„Álmatlánságodban
elmezavarokat
gyorsan produkáló,
erőtlen ségekbe
beletaszított és
szenvedő, ordító
ember, kelj fel és járj!”.*

Azaz: nem hiányzik ezen első olvasásra igencsak pesszimistának ható költészetből a szenvedésre ítéltettség el nem fogadása, az emberi élet kihívásaival való megküzdés és a mindennel szembeni életigenlés sem, ez pedig a majdnem minden versben jelenlévő elemi, ősi szorongás mellett, vagy éppenséggel ellenében ugyanúgy áthatja a *Bomló perspektíva* költeményeit.

A negyedik, utolsó, rövid versciklus a *Kalligráfia-álmom* címet viseli. E tematikus egységre a még korábbi ciklusokban tapasztalhatónál is szélsőségesebb minimalizmus jellemző, hiszen a szerző egy nehéz és kultúridegennek ható, ám a kortárs magyar költészetben annál nagyobb divatnak örvendő műformában, a japán haiku műfajában is kipróbálta magát, nem is egészen eredménytelenül, miként arról az *Erdő* című költemény is számot ad:

ERDŐ

Hallgatag vadon.

Fekete seregélyek

ülnek ágaimon.

Ez a kötet utolsó, Bak Rita által írott verse, a *Kalligráfia-álmom* című ciklus azonban annyiban is érdekes, hogy nem csupán a szerző verseit tartalmazza. A kötet utolsó oldalain ugyanis két pályatárs, Bíró József, a magyar neoavantgárd költészet nagy öregének egy, Bak Ritának dedikált rövid verse, valamint a kiváló *versmontázművész*, Debreczeny György a kötet *A valóság partján* című verséből készített átírata is helyet kapott, akik ily módon fejezik ki szakmai megbecsülésüket a pályáját későn kezdő, első kötetét semmiképpen sem elhamarkodó, ám annál kiérleltebb és egyénibb költői hangon megszólalóbb költőnő iránt.

Érdemes arról is szót ejteni, hogy bár Bak Rita hangsúlyozottan költőnő, és a kortárs magyar líra diskurzusában szokás, kell és indokoltan lehet is *női költészet*ről beszélni, a *Bomló perspektíva* című verseskötet szövegeit azonban nem nevezném alapvetően női lírának. Bár egyes versekből viszonylag egyértelműen kiderül, hogy nem férfi, hanem női beszélő szólal meg a szövegben, e költészetnek nem a nőiség, a női lét, a nő társadalomban elfoglalt helyének vagy a férfihoz való mindenkori viszonyának problematikája képezi az elsődleges tárgyát, ily módon pedig kevésbé illeszkedik a kortárs magyar női költészet egyéb szerzői közé. Költészete semmiképpen sem nevezhető gender-irodalomnak, hiszen Bak Ritát ennél elvontabb, általánosabb, egyetemesebb emberi létproblémák foglalkoztatják, és alapvetően versei erős személyességével együtt is a Pilinszky, Nemes Nagy Ágnes és Rába György által kijelölt, újtárgyias vershagyományba illeszkedik, nem kevés metafizikus utalással átítatva.

Bak Rita első kötete erős, karakteres pályakezdés, melyben egy érett költő adja közre eddigi műveinek sokszorosán megszürt válogatását. Lényegre törő, szikár, letisztult líra, mely apró részekre bomló perspektívá(k)ból állít össze és láttat valami sokkal nagyobb egészet, a

lehető legkevesebb szóval a legtöbbet mondva el. Méltó folytatója annak a költészettörténeti hagyománynak, amelybe a kötet versei illeszkednek, s egyúttal határozottan ki is jelöli a szerző helyét a kortárs magyar költészet irányvonalai között.

(Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2014, 88 oldal, 1800 Ft)